

32^e zondag door het jaar / 8 november 2020

Exegetische notities eerste lezing

Wijsheid 6,12-16

Het in het Grieks geschreven deuterocanonieke boek Wijsheid dateert uit de eerste eeuw voor Christus en is daarmee een van de laatst geschreven boeken uit het Eerste Testament. Om de inhoud meer gezag te geven werd het aan koning Salomo toegeschreven. Omdat het Griekse *sophia* een vrouwelijk woord is, wordt ‘wijsheid’ voorgesteld als een vrouw die denkt, spreekt, handelt en bekoorlijke is. Vrouwe Sophia¹ is *stralend en nooit verwelkend*.

Wijsheid is een eigenschap van de mens die hij verkrijgt door ondervinding, discipline en onderricht. Zij is een gave van God. Aan de goddelijke wijsheid schrijft de auteur werkzaamheden toe die in andere joodse geschriften toegeschreven worden aan de Geest van God: de schepping van de wereld, het heersen als een koning, het bieden van bescherming en het opvoeden in deugdzaamheid. De vergelijking gaat zover dat wijsheid en Geest Gods feitelijk samenvallen.² De schrijver nodigt ons uit in de leer te gaan bij deze wijsheid. Van de lezer wordt een actieve houding verwacht. Dat wordt duidelijk bij woordparen als *vinden* en *zoeken* . De mens zoekt zijn wijsheid en vindt haar. Omgekeerd - en dat is een verrassende uitspraak - zoekt de wijsheid de mens.

Door het gebruik van het werkwoordpaar *liefhebben* en *begeren* wordt de relatie mens - wijsheid in het erotische vlak getrokken. De wijsheid hoeft niet ver en niet lang gezocht te worden: ze zit aan je deur en is er vroeg en spoedig.

Vrijwel synoniem met het door de schrijver vele malen gebruikte woord ‘wijsheid’ zijn de begrippen ‘inzicht’ en ‘overleg’. Het is niet makkelijk hiertussen nuanceverschillen aan te brengen. Een woord als ‘wijsheid’ bergt in zichzelf al veel betekenissen.

Een ander paar vormt ‘vroeg opstaan’ en ‘wakker liggen’. Wakker liggen van een bekoorlijke vrouw maakt je weldra vrij van zorg. Is dat geen blijmakende vrucht van de wijsheid die in onze tijd veel maagzweren en stress zou kunnen voorkomen?

Genadig vertoont zij zich aan hen op hun wegen is een tot nadenken stemmende afsluitende dubbelzinnigheid. Een weg kan duiden op openbaarheid, maar misschien - nog mooier - ook op de levensweg die eenieder gaat.

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 63,2,3-4,5-6,7-8

In Psalm 63 neemt de bidder zijn toevlucht tot God en prijst Hem. De aanhef maakt duidelijk dat de psalmist hier de God van Israël gelijkstelt met de oppergod *El* (‘god’, ook te vertalen als ‘macht’) van de Kanaänieten. Het is hem er om te doen dicht bij zijn Macht te zijn en diens *genade* te ondervinden.

Met heel zijn *ziel dorst* de bidder naar zijn God. Deze beeldspraak maakt van Macht levenwekkend water. Het vers *mijn handen uitstrekken naar U* maakt van Macht ook Hoogste. De eten- en drink beeldspraak horen we terug in *verzadigd met voedzame spijs* .

Met het vers *Als ik in de nacht op mijn bed aan U denk dan houd ik stil in gedachte* sluit de antwoordpsalm aan bij de eerste lezing. *Denken* is hier de weergave van het Hebreeuwse werkwoord *zakar* dat ook vertaald kan worden met *gedenken*, een werkwoord dat sterker is dan louter ‘denken’ of ‘denken aan’. God mag niet vergeten worden en moet voortdurend in *herinnering* gebracht en *verinnerd* worden.

¹ Een dergelijke stijlfiguur kennen wij ook bij Vrouwe Justitia (recht) en Vrouwe Fortuna (geluk).

² Een ‘godin van de wijsheid’ vind je in vele culturen terug: Athena bij de Grieken, Minerva bij de Romeinen, Tara in het boeddhisme en Inanna bij de Sumeriërs.

Exegetische notities tweede lezing

1 Tessalonicenzen 4,13-18 (of: 13-14)

De grote vraag is of deze toch voor ons vreemde apocalyptische tekst geactualiseerd kan of mag worden. Vele generaties hebben de tekst letterlijk verstaan, soms in al zijn details. Bij hoeveel christenen is er echter nog een gespannen verwachting van een spoedige *komst van de Heer*? Het lijkt duidelijk dat wij de tekst veel anders (willen) verstaan dan de christenen uit Tessalonika, en waarschijnlijk ook anders dan Paulus hem bedoeld heeft.

De christenen in Tessalonika zijn mogelijk bedroefd omdat zij voor de gestorven medegelovigen geen toekomst meer zien. Christus keert spoedig terug en de doden zullen daar niet bij zijn. Paulus zelf is ervan overtuigd dat hij de wederkomst van Christus zal meemaken: *wij die in leven blijven tot de komst van de Heer*.

In deze brief - het waarschijnlijk oudste document van de vroege kerk in het Tweede Testament - geeft Paulus nog geen zware theologische uiteenzettingen, zoals we die in latere brieven lezen als resultaat van jarenlange discussie, prediking en overweging. Hij wil de gemeente troost bieden. Die leeft zoals gezegd in gespannen verwachting van Christus' wederkomst en hoopt die nog te beleven. Het thema *hoop* is daarom een belangrijk trefwoord.

Paulus geeft bemoediging door te schrijven dat de verrijzenis van Christus de zekerheid geeft dat ook de gestorvenen met Christus verenigd zullen worden. Hij deelt dit mee *volgens een woord van de Heer*. Het is onduidelijk op welke uitspraak van Jezus hij doelt. Ze bevat traditionele beelden uit de apocalyptische literatuur zoals bevel, stem van de aartsengel, klinken van de bazuin en wolken in de lucht. Wat er vervolgens gebeurt, schetst hij niet. Zijn conclusie is echter duidelijk: de doden worden niet achtergesteld bij de levenden. Wij noemen dat tegenwoordig het beginsel van solidariteit.

Plotseling ziet Paulus af van beeldtaal: *en zo zullen wij voor altijd samen zijn met de Heer*. Met de uitdrukking *met deze woorden* wijst hij dubbelzinnig op zowel het woord van Christus als zijn eigen woorden.

Gelovigen wagen het te hopen op een leven over de dood heen. Dat kan troostrijk zijn en is niet hopeloos.

Exegetische notities Evangelie

Matteüs 25,1-13

In het algemeen hebben Jezus' parabels, gelijkenissen' drie kenmerken:

1. Ze zijn ontleend aan het dagelijks leven in zijn tijd.

Het huwelijk gaf ook ten tijde van Jezus' leven aanleiding tot plechtigheden. Een daarvan is de basis van deze parabel. De bruidegom, vergezeld door zijn vrienden, begeeft zich naar het huis van de bruid en de bruid, vergezeld door haar vriendinnen, wordt naar de bruidegom geleid.

2. Ze bevatten een onverwachte wending en / of een onverwacht slot.

In deze parabel laat de bruidegom op zich wachten, verloochent hij de domme meisjes aan het slot met meedogenloze strengheid en de verstandige meisjes willen hun olie niet delen met de dommen.

3. Ze zijn op iets of iemand toepasbaar.

Dit kenmerk is het doel van de parabel. Hier begeven we ons op het glibberige terrein van de interpretatie. Wanneer we de context bekijken waarin Jezus de parabel vertelt, moeten we terug naar het voorafgaande hoofdstuk in het Evangelie volgens Matteüs. Jezus' leerlingen vragen naar de tijd van Jezus' terugkomst en het einde van de wereld.

De bruidegom die op zich laat wachten zal dus Jezus zijn. Hij wordt met 'Heer' aangesproken. Deze identificatie is in het slot van de parabel het sterkst. Zijn de woorden *weest dus*

waakzaam, want gij kent dag noch uur van de bruidegom of van Jezus afkomstig? Is de uitspraak *voorwaar, ik zeg u* niet vrijwel steeds voorbehouden aan Jezus? Is de vergelijking dat de bruidegom Jezus is de reden dat over een bruid in het geheel niet gesproken wordt?

De domme meisjes zouden de joodse leiders kunnen zijn. Ook zij worden voor dom en zelfs blind uitgemaakt.³ Ze geloofden Johannes de dooper niet en ook later zijn ze niet tot andere gedachten gekomen.⁴ In de parabel komen ze daarom eveneens later met funest gevolg.

Een marginale plaats nemen de kooplui in. Zijn zij mogelijk te vereenzelvigen met de tempelonteerders?⁵ De parabel legt in dat geval een link tussen de kooplui en domme meisjes: ook de joodse overheid onteert de tempel.

Dat de bruidegom midden in de nacht komt, wijst op het onverwachte en onzichtbare van Jezus' terugkomst.⁶

De verstandige meisjes tenslotte kunnen Jezus' leerlingen zijn.⁷ Zij vieren feest. De blijdschap van het hemels rijk⁸ is alleen voor hen weggelegd.

De deur die gesloten wordt, markeert onherroepelijk de scheiding tussen binnen en buiten, tussen hemels rijk en aards rijk, tussen blijdschap en verdriet. Het antwoord op het verzoek van de domme meisjes is onverbiddelijk: *ik ken u niet*. De joodse leiders kennen de schrift noch de macht van God.⁹ Dit te ontkennen leidt tot ontkend worden. De slotzin van de parabel spoort aan tot waakzaamheid. In slaap vallen geeft de vijand immers gelegenheid toe te slaan.¹⁰ Wat houdt de oproep tot waakzaamheid echter in als in de parabel zowel de verstandige als de domme meisjes in slaap vallen? De dommen onderscheiden zich niet van de verstandigen door wakker te blijven. Ook Jezus' leerlingen ontkomen er niet aan op kritieke momenten in slaap te vallen zoals de scène in Getsemane laat zien.¹¹ De verstandigen zijn wijs door het meenemen van extra olie. Waakzaam zijn slaat op 'extra olie meenemen'.

Een interpretatie van de extra olie is niet gemakkelijk te geven. Blijkbaar staat de olie voor iets dat 'ondeelbaar' is. *Neen, er mocht eens niet genoeg zijn voor ons en jullie samen*, zeggen de verstandigen. Olie staat vaak symbool voor de heilige Geest. Denk bijvoorbeeld aan de profeet Samuel, die David met olie tot koning zalfde. Is in de lijn van de eerste lezing 'wijsheid' ondeelbaar? In aansluiting bij de tweede lezing zou de extra olie echter (ook?) kunnen verwijzen naar het geduld dat men moet betrachten in de verwachting van de wederkomst van Christus.¹² 'Geduld' is niet deelbaar, maar moet je zelf verwerven. Een derde aanknopingspunt biedt misschien de passage dat de gerechtigheid van de mensen groter moet zijn dan die van de joodse leiders anders zullen ze het hemels rijk niet binnentreden.¹³ De extra olie kan een beeld zijn voor meer gerechtigheid. Zowel voor de schrijver van het boek Wijsheid als voor Matteüs liggen wijsheid en gerechtigheid zeer dicht bij elkaar. Ook gerechtigheid is niet deelbaar, maar dient verworven te worden. De oproep tot waakzaamheid geldt veeleer diegenen die de gerechtigheid niet kennen. Je bent verstandig en wijs als je wél inhoud weet te geven aan die gerechtigheid, want bij Jezus' terugkomst is dat het enige selectie criterium. En het is onverbiddelijk.

Themastelling

³ Matteüs 23,17.

⁴ Matteüs 21,32.

⁵ Matteüs 21,12.

⁶ Zie ook Matteüs 2,14 en 28,13.

⁷ Vergelijk Matteüs 10,16 en 24,45.

⁸ Matteüs geeft de voorkeur aan de term 'hemels rijk' boven 'rijk Gods'; de meest waarschijnlijke verklaring hiervoor is dat de eerste term meer aansluit bij de rabbijnse traditie de Godsnaam niet uit te spreken.

⁹ Matteüs 6,32 en 22,29.

¹⁰ Matteüs 13,25.

¹¹ Matteüs 26,36-46.

¹² Het Evangelie van Matteüs is later geschreven dan 1 Tessalonicenzen; het uitblijven van Christus' wederkomst werd meer en meer een problematisch geloofspunt.

¹³ Matteüs 5,20.

Wijsheid is overal te vinden als je er maar voor openstaat. Wijsheid zoekt jou. Wijsheid houdt rekening met de toekomst als je niet lichtzinnig denkt. Wijsheid vraagt om verantwoordelijk gedrag. De kardinale deugd *Prudentia* uit de oudheid nam het christendom over. Wijsheid werd een spil waarom het draait.